

РЮНОСКЕ АКУТАГАВА СУХИТЕ ПОЛЯ

Превод от японски: Дора Барова, 1986

chitanka.info

„Заръча да повикат Джосо и Къорай, сетне се умълча, потънал в мисли — не беше мигнал цяла нощ, ала изведнъж сякаш се сепна и започна да диктува на Доншу:

*По пътя заболях.
И се понесе моят сън
из сухите поля.“*

От „Дневника на Ханая“^[1]

Това се случи следобед на дванадесети октомври през седмата година на Генроку^[2]. Кървавото предутринно зарево накара осакските търговци да отправят още сънени очи в далечината над керемидените покриви на града, за да видят дали и днес няма да заръми вчерашният студен есенен дъжд. Ала, за щастие, макар и облачен, зимният ден се случи тих и спокоен и вечно разтревожените клони на върбите се открояваха отчетливо в ледения прозрачен въздух. Дори реката, виеща се сякаш по навик между редиците от къщи, не блестеше както обикновено, а повлечените от течението люспи от лук като че не зеленееха тъй хладно и бездушно. Този ден и хората по двата бряга на реката — едни с кръгли качулки на главата, други с кожени таби на краката, бяха сякаш забравили пронизителния леден вятър и крачеха бавно и вяло. Целият град — и късите завески над магазините, и уличното движение, и звуците на шамисен^[3] от кукления театър — сякаш се бе спотаил, за да не смути покоя на сумрачния зимен ден и да не вдигне дори натрупалия се по перилата на мостовете прахоляк...

По същото време в дома на Ханая Нидзаемон край храма Мидо, заобиколен от пристигналите от всички кътчета на страната свои ученици, се прощаваше бавно с живота така, „както заритите под пепелта живи въглени губят постепенно топлината си“, петдесетгодишният Велик учител и всепризнат майстор на хайку Мацуо Башо. Течеше часът на Маймуната.

Междинните подвижни стени бяха свалени и в прекалено обширното помещение се разнасяше ароматът на запалените край главата на умирация благовония. Пушекът се виеше на тънки струйки нагоре към тавана, обгръщаше сякаш с пелена от мрак възправилите се

като преграда пред зимния ден нови-новенички плъзгащи се врати и вледеняваше душите. Башо лежеше унесен с глава към двора, а край него седяха учениците му. Мокусецу^[4] — докторът, бе пъхнал ръка под завивките и, свъсил напрегнато вежди, следеше гаснещия пулс на болния. Свит зад гърба му, Джиробей^[5] — старият предан слуга на Великия учител, съпроводи го и по време на последното му пътешествие от Ига до Осака, не преставаше да зове шепнешком буда. До Мокусецу седяха всеизвестният на всички едър и пълен Кикаку^[6], изпъчил важно гърди, и внушителният в своето кимоно на дребни шарки Къорай^[7]. Двамата не откъсваха очи от лицето на Учителя. Приседнал чинно зад Кикаку, Джосо^[8], чийто външен вид недвусмислено свидетелствуваше, че е монах, премяташе в ръце броеницата си от свещена смоковница и съдържаше, както подобава, чувствата си. Затова пък съседът му Ошшу^[9], изглежда, не можеше да се овладее и непрекъснато подсмърчаше. Подвил ръкавите на старото си монашеско расо и вирнал презрително брадичка, нисичкият Инембо^[10] го наблюдаваше втренчено и осъдително. Двамата с мургавия своенравен Шико^[11] седяха точно срещу доктора. Освен изредените край смъртния одър на Великия учител седяха притихнали и потънали в дълбока скръб и други негови ученици. Единствен Сейшу^[12] се бе свил в най-отдалечения ъгъл на помещението и отпуснал глава върху рогозките, издаваше глухи, сподавени стенания. Ала ледената тишина наоколо мигом ги поглъщаше и над постелята на умирация отново се възцаряваше безмълвие.

Башо бе вече изрекъл със задавен глас и съвсем неясно своето завещание и сега, притворил леко очи, лежеше сякаш в безсъзнание. Скулите на изпосталялото му осеяно с петна от едра шарка лице стърчаха ужасяващо, а по заобиколените му с ореол от ситни бръчки устни не бе останала вече нито капчица кръв. Най-голяма тъга навяваха очите му. Озарен от смътен блясък, погледът на угасващия поет се рееше нанякъде, устремен сякаш към далечното студено небе отвъд покривите на града. „По пътя заболях./И се понесе моят сън/из сухите поля.“ Може би в този миг в блуждаещия му поглед да се носеха като сън сумрачните и безлунни сухи поля, които бе описал преди няколко дни в предсмъртното си стихотворение.

— Вода — промълви най-сетне Мокусецу и се извърна бавно към Джиробей.

Старият слуга бе приготвил вече бокал с вода и четчица от птичи пера. Той се надигна, постави бокала и четката край възглавето на умиращия и сякаш внезапно опомнил се, отново се задълбочи в своята гореща молитва. Роден и отрасъл високо в планината, протодушният Джиробей вярваше дълбоко и непоколебимо, че отпавиленият се към „отвъдния бряг“, бил той Башо или някой друг, е длъжен да се уповава единствено на милосърдието на буда.

От своя страна, щом изрече „вода“, Мокусецу изведнъж се сблъска с неумолимото вечно съмнение дали като лекар е направил всичко възможно да изтръгне умиращия от ноктите на смъртта. В следващия миг се извърна към седящия редом Кикаку и му кимна безмълвно, сякаш търсеше подкрепа. „Дойде и краят“, мина като светкавица през ума на всички присъстващи и сърцата им потръпнаха от напрежение. Но ведно с него те усетиха и полъха на някакво облекчение, на своеобразното успокоение, че онова, което са чакали дълго и напрегнато, най-сетне е дошло. Само че това подобно на успокоение чувство очевидно бе твърде необикновено и затова никой не се решаваше да признае пред себе си, че наистина го изпитва. Ето защо Кикаку — най-големият реалист сред присъстващите, потръпна, когато срещна погледа на Мокусецу и съзря в него сянката на издайническото облекчение. Успя обаче веднага да извърне припряно глава, сетне се поклони вежливо на Къорай и пристъпи пръв към обряда.

Кикаку припъзля към постелята и скришом хвърли бегъл поглед към лицето на Учителя. Много пъти досега се бе опитвал да си представи колко мъчителна и тъжна ще е сетната раздяла, ала сега, когато часът настъпи, сърцето му изневери напълно на някогашните смътни и твърде театрални предположения и Кикаку бе дори безразличен. Най-силно го изненада, че останалият само кожа и кости Учител, ужасен в смъртния си час, предизвика у него дълбока, яростна погнуса и го накара да извърне глава. Дълбока погнуса бе дори твърде бледо казано, защото онова, което изпита, наподобяваше по-скоро невидима, разяждаща неспасяемо плътта отрова. Навярно в този миг пред смъртното ложе на Учителя случаят му бе предоставил възможност да даде израз на ненавистта си към всичко отвратително

на света. Или по-скоро за него, страстния любител на Живота, конкретната реалност на Смъртта бе израз на жестоката и неизбежна заплаха на природата... Така или иначе, предсмъртният лик на Башо събуди най-неприятни чувства у Кикаку, затова, едва успял да навлажни с четчицата моравите вече устни на умиращия, той побърза да се оттегли с изкривена физиономия. Вярно, че докато се отдръпваше, за части от секундата в душата му премина смътната сянка на самообвинение, ала отвращението бе прекалено силно, за да му позволи да се вслуша в гласа на добродетелта.

Сетне бе ред на Къорай. От мига, в който Мокусецу му бе кимнал безмълвно, Къорай чувствуваше, че се задъхва от безпокойство, но дори сега не изневери на славата си на дълбоко почитателен и благовъзпитан човек, тъй че, след като се поклони вежливо на присъстващите, бързо и безшумно допълзя до възглавето на Великия учител. Ала колкото и да се противеше вътрешно, още щом погледна белязания със знака на смъртта изпит старчески лик, душата му се изпълни със странна смесица от задоволство и разкаяние. Впрочем той, благовъзпитаният, вече от няколко дни се измъчваше от тези две неразлъчни като светлината и мрака чувства. Щом научи, че Учителя е на смъртно ложе, Къорай веднага взе кораба от Фушими и без да се съобразява с часа, потропа среднощ на портата на Ханая. Оттогава насетне Къорай се грижеше предано и неуморно за болния. И не само това, ами със сълзи на очи успя да склони Шидо и пое върху себе си цялата работа и всички задължения около умиращия, като нито пропусна да изпрати в храма хора да се молят за живота на Башо, нито забрави да се посъветва с Ханая Нидзаемон какво ще е необходимо за погребението и веднага заръча да се купи. Къорай не жалеше сили и от сутрин до здрач не подвиваше крак. Правеше го, разбира се, по собствена воля и в главата му нямаше и помисъл да предизвика благодарност у околните. Ала съзнанието, че се грижи най-всеотдайно за своя учител, пося в душата му семето на удовлетворението. Първоначално не го съзнаваше и живееше в пълен душевен покой, печелейки с преданата си грижовност симпатиите на околните, защото иначе едва ли би се впуснал умишлено, и то пред Шико, в безконечни разсъждения за синовния дълг. Една нощ двамата бдяха край постелята на болния и от дума на дума Къорай взе да обяснява, че се грижи за Учителя с чувството, че се грижи за родния си баща. Но видя как по

лицето на ехидния Шико се разля присмехулна усмивка и изведнъж си даде сметка, че душевната му хармония е нарушена безвъзвратно. Причина бе откритието, че в сърцето му се спотайва доволство и че той се самоосъжда за него. Внезапно Къорай осъзна, че в грижите си за безнадеждно болния не е тръпнел от тревога за състоянието му, а се е наслаждавал с чувство на удовлетворение на всеотдайността си... Той бе прекалено честен човек, за да не се засрами от себе си. Каквото и да вършеше оттогава, Къорай чувствуваше, че непрестанно се опитва да обуздае тъй несъвместимите доволство и разкаяние. Но забележеше ли по лицето на Шико сянка на усмивка, мисълта за споменатото доволство обсебваше цялото му съзнание, тъй че в крайна сметка Къорай изпадна в пълно отчаяние. Това продължи няколко дни, до същия този миг, когато, приседнал край възглавето на умиращия Учител, дойде ред да навлажни за последно сбогом устните му. Къорай бе твърде придирчив към човешките добродетели, а на всичко отгоре и твърде слабохарактерен, за да не изпадне в паника от бореците се в душата му противоречиви чувства. Беше наистина за окайване — когато пое перцето в ръка, цялото му тяло се скова неестествено. После изведнъж го обзе такова вълнение, че ръката му се затресе неудържимо. Ала за щастие тъкмо в този миг върху миглите му блеснаха сребристи сълзи, тъй че останалите ученици, може би дори присмехулният Шико, навярно изтълкуваха вълнението му като израз на неутешимата му печал.

След като Къорай възправи отново рамене, перцето премина в ръцете на седящия зад него Джосо. Напоследък Джосо доста се бе състарил и сега, докато навлажняваше бавно устните на Учителя и си рецитираше едва чуто нещо, свел почтително глава, осанката му, не ще и дума, изглеждаше в очите на всички твърде внушителна. Ала тъкмо в този тържествен миг от ъгъла на помещението изведнъж долетя зловец смях. Или поне така се стори на присъстващите. Звучите бяха наистина странни и наподобяваха избликнал от корема, но спрян от гърлото и устните смях, който си проправя път през ноздрите и излиза оттам задъхан и разпокъсан. Ясно, че никой не би се засмял в този скръбен час. Не беше смях, а дълго сдържаните ридания на смазания от скръб Сейшу бяха направо сърцераздирателни. Ето защо мнозина от присъстващите ученици си припомниха знаменитото стихотворение на Учителя: „О, раздвижи се, гроб!/сенният вятър —

това е моят стон“^[13]. Ошшу, който сам бе готов да се разплаче от смразяващите кръвта ридания, се раздражни от неистовите вопли на Сейшу и в мислите си го укори, че не може да сдържи мъката си. Ала макар съзнанието му да роптаеше, сърцето му откликваше на скръбния плач, тъй че в крайна сметка и очите на Ошшу се наляха със сълзи. Въпреки това той продължи да осъжда в себе си както необузданите изблици на своя събрат, така и собственото си слабоволие. Ала сълзите не питаха и напиреха... Ошшу отпусна ръце на коленете си и неволно изхълца гръмко. Но той не бе единственият, който не успя да подчини скръбта на волята си — като по даден знак заподсмърчаха всички останали ученици, наобиколили смъртния одър на Учителя, и сподавените им ридания разкъсаха меланхоличния хлад на обширното помещение.

Сред тези страдалчески стенания Джосо се върна спокойно на мястото си и край възглавката на умирация приседна Шико. Този всеизвестен присмехулик не бе дотолкова слабодушен, че да се поддаде на чувствата на околните, затова с все същия подигравателен израз върху мургавото си лице и в привичната си необичайна поза, сякаш се бори със силен насрещен вятър, той навлажни непринудено устните на Учителя. Ала в този миг дори неговото сърце потръпна. „Кости сред полето... —/вещае вятърът,/пронизващ моето сърце“^[14]. Преди няколко дни Учителя бе казал с искрена благодарност: „Винаги съм мислил, че в сетния ми час възглаве ще ми бъде голата земя, а покривало — сухата трева... О, колко съм честит сега, положен в меката постеля сред скъпите си ученици!“. Ала всъщност между сухите поля и стаята в дома на Ханая нямаше кой знае каква разлика. Макар Шико да мълчеше, съзнанието му трескаво работеше. Преди три дни например най-голямата му грижа беше, че Учителя не пише предсмъртното си стихотворение. Предишния ден пък обмисляше как след смъртта му ще събере всичките му стихове. Дори сега сякаш фиксираше най-внимателно как бавно гасне животът на Учителя и може би дори си представяше, да ми бъде простена иронията, първите редове на бъдещия си „Дневник на последните мигове от живота на Учителя“^[15]. Така или иначе, макар да бдеше край смъртното ложе на Великия учител, Шико си мислеше за съвсем други неща — за бъдещата си школа, за интересите на учениците си и за собствените си изгоди. Ето защо, без преувеличение може да се каже, че както често

бе предсказвал в стиховете си, Учителят се бе превърнал в разпилени кости сред сухите поля на човешкия живот. Те, неговите ученици, не оплакваха близката му кончина, а страдаха за себе си, че ще осиротят без него. Не скърбяха, че наставникът им умира в нищета, а ронеха сълзи на самосъжаление, че без него ще потънат в мрак. Ала колкото и да е осъдително това, какво всъщност би могъл да направи човек, след като поначало природата го е създала такъв безсърдечен... Затънал в подобни песимистични чувства, а в това отношение той просто нямаше равен на себе си, Шико най-сетне навлажни устните на издъхващия, върна четчицата в бокала, изгледа присмехулно просълзените ученици и без да бърза, се върна на мястото си. Бездушното му държане отново събуди в душата на добросърдечния Къорай неотдавнашното безпокойство. Единствен Кикаку запази тактично присъствие на духа, но по всичко личеше, че вроденият навик на Шико да държи безцеремонно на своето го бе подразнил леко.

След Шико дойде ред на Инембо и той запълзя ситно-ситно към постелята, влачейки по пода ръкавите на черната си роба. Ала точно в този миг, изглежда, удари смъртният час на Башо. Лицето му още повече пребледня, а дъхът му сякаш забрави да се прокрадва между навлажнените устни. В следващия миг обаче гърлото му внезапно се размърда и започна да изпомпва полека-лека въздух. Няколко пъти от дълбините му се разнесе задавено хъркане, но постепенно дишането на болния се успокои. Инембо тъкмо се канеше да допре перцето до безкръвните устни, когато изведнъж почувствува, че го обзема смътен ужас, който няма нищо общо със скръбта от раздялата с Учителя. Абсурден ужас, че може би именно той ще се прости с живота след Учителя. Но тъкмо защото беше абсурден, Инембо усети, че няма сили да му се съпротивлява. Открай време думата „смърт“ го караше да изпада в болезнен страх и при мисълта, че и той все някога ще умре, го избиваше ледена пот. Ето защо чуеше ли, че някой е умрял, изпитваше удовлетворение от факта, че самият той още живее. В следващия миг обаче го бодваше мисълта: „Ами ако бях умрял аз!“, и сърцето му се сковаваше от неудържима тревога. Всъщност и сега бе същото... В началото, когато смъртта още не изглеждаше тъй близко; когато яркото зимно слънце надничаше през плъзгащите се хартиени врати, а изпратените от градинарката нарциси пръскаха сладък аромат; когато учениците, събрани край постелята на болния Башо, се мъчеха да го

разсеят със стиховете си, Инембо се мятеше между светлината и мрака, между спокойствието и тревогата. После обаче, когато започна постепенно да приближава края... В онзи злокобен ден на първия студен есенен дъжд Учителя отказа да вкуси дори от любимите си круши и Мокусецу поклати разтревожен глава... От същия онзи ден спокойствието в душата на Инембо започна да прераства в тревога, която в крайна сметка хвърли в душата му хладната сянка на отвратителния страх, че подир Учителя е негов ред да се прости с живота. Затова, докато седеше край възглавето на умирация и навлажняваше добросъвестно устните му, той трепереше от такъв неописуем ужас, че не успя дори да огледа добре предсмъртния лик на Башо. Всъщност тъкмо понечи да го направи, когато от гърлото на болния се разнесе хъркане и безстрашието на Инембо се пречупи. Някакъв изпълнен с предчувствие глас не преставаше да нашепва някъде навътре, като че в самото дъно на ухото му: „Може би ти ще си следващият!“. Дребничкият Инембо се сви и пролази обратно на мястото си. Поначало мрачен, той се навъси още повече и за да не гледа никого, вдигна очи нагоре към тавана.

След него край умирация се изредиха Ошшу, Сейшу, Мокусецу и всички останали ученици. Междувременно дишането на Башо ставаше все по-слабо и по-рядко. Не помръдваше вече и гърлото му. Дребното с едва забележими петна и сякаш восъчно лице, зареяните някъде в пространството вече угаснали зеници, сребристорбялата брада... Смразени от чувствата на околните, те сякаш виждаха в съня си рая, към който се бе отправил Учителя. Тъкмо в този миг Джосо, седнал с отпусната глава зад Къорай — застаряващият дзенски монах Джосо — изведнъж почувствува, че ведно с все по-рядкото дишане на Башо в сърцето му започват да нахлуват бавно бездънна скръб и безгранично облекчение. Скръбта, разбира се, не се нуждаеше от обяснения, а облекчението бе като хладната предутринна зора, която се разлива в мрака. Това чувство заглуши постепенно всички тежки и заплетени мисли и в крайна сметка превърна дори сълзите в съвършено безболезнена светла и чиста печал. Джосо може би се радваше, че душата на Учителя се е изтръгнала от бездната между живота и смъртта и се е върнала във всевечната страна на буда. Не, причината бе друга и той се боеше да я признае дори пред себе си. Ами... Ами ако някой си крои шега, за да ме направи за смях, мина за

миг през ума му. Облекчението бе всъщност радостта от избавлението. Свободолюбивият му дух, който дълго се бе подчинявал на властния характер на Башо, отново бе възвърнал първичната си сила и сега най-сетне се чувствуваше напълно разкрепостен. Обзет от тази възторжена и тъжна радост, Джосо се залови с броеницата си и огледа подсмърчащите край себе си ученици. Сетне с едва забележима усмивка се поклони благопристойно на умирация Учител...

Така ненадминатият поет на всички времена, Великия учител Мацуо Башо се възнесе в Чистата земя, заобиколен от „безмерно опечалените“ си ученици.

Септември 1918 г.

[1] „Дневник на Ханая“ — сборник с документални записи, разказващи за последните дни на великия японски поет Мацуо Башо (1644–1694), ненадминат майстор на японските тристишия *хайку*. (Вж. Предговора — стр. 14), Ханая Нидзаемон е един от учениците на Башо и достоверно е известно, че големият поет умира именно в неговия дом. Някои литературни историци обаче поставят под въпрос съществуването на „Дневник на Ханая“.

Цитираното стихотворение е последното *хайку*, написано от Башо. — Бел.р. ↑

[2] Периодът Генроку (1688–1704) е известен в историята на Япония като своеобразен връх на културата, съизмерим дори със „златния век“ на японската култура — периода Хейан (IX–XII в.). Най-изтъкнатите творци от периода Генроку, предопределили неговата бляскава слава, са поетът Мацуо Башо, прозаикът Ихара Сайкаку и драматургът Чикамацу Мондзаемон. — Бел.р. ↑

[3] Триструнен музикален инструмент. — Б.р. ↑

[4] *Мокусецу* — ученик на Башо в поезията, лекар по професия. — Бел.р. ↑

[5] В разказа си Акутагава приема версията, че Джиробей е старият слуга на Башо, но според друга — това е синът на Башо от монахинята Джутей. — Бел.р. ↑

[6] След смъртта на Башо започва истинска борба между неговите ученици (около 2000 на брой) за правото да се нарекат любимци на Великия учител и продължители на изкуството му. В крайна сметка успяват десетима, които са обезсмъртени в историята на

японската литература като Десетте велики ученици на Башо. Един от тях е Такирай Кикаку (1661–1707) — талантлив поет, който успява до известна степен да превъзмогне влиянието на Башо и да създаде свой собствен стил. Имал е славата, че може да напише *хайку* на всяка тема, дори за бълхите. — Бел.р. ↑

[7] *Мукаи Къорай* (1651–1704) — също един от Десетимата велики ученици, известен в историята на литературата като „най-правоверния“ ученик на Башо. Ценно ръководство по *хайку* е сборникът му „Къорайшо“ („Беседи с Къорай“), съдържащ записи на беседите и разговорите между Башо и неговите ученици относно същността на поетичното майсторство. — Бел.р. ↑

[8] *Найто Джосо* (1662–1702) — друг представител на Десетимата велики ученици. Дзенски свещеник, към когото Башо е бил особено привързан. Смята се, че с яснотата си и трогателната меланхоличност някои негови стихотворения могат да се мерят дори с шедьоврите на Башо. — Бел.р. ↑

[9] *Каваи Оишу* — ученик на Башо, син на известна поетеса. — Бел.р. ↑

[10] *Инембо* — става дума за Хиросе Идзен (?-1711). Произхожда от заможно семейство, има жена и деца, но напуска спокойствието и благосъстоянието, за да стане странствуващ поет. От 1690 год. до смъртта на Башо е неотлъчно с него. Към края на живота си приема монашески сан, за което свидетелствува наставката към името му — *бо*. — Бел.р. ↑

[11] *Кагами Шико* (1665–1731) — един от Десетимата велики ученици. Първоначално се е стараел да подражава на Башо, но след неговата смърт, подобно на мнозина други, прави опит да се откъсне от влиянието и авторитета на Учителя, като създава своя собствена поетична школа, наречена Мино. — Бел.р. ↑

[12] *Мидзута Сейшу* — ученик на Башо, влязъл в школата му още през 1688 год. — Бел.р. ↑

[13] Много известно стихотворение на Башо, написано по повод смъртта на любимия му ученик Ишшо. Включено е в неговия последен поетичен пътепис „По пътеките на Севера“ („Оку-но хосомичи“). — Бел.р. ↑

[14] Началното стихотворение от поетичния пътепис на Башо „Кости сред полето“ („Нодзараши кико“), изпълнено с тягостни

предчувствия за бъдещи несгоди. — Бел.р. ↑

[15] Действително година след смъртта на Башо Шико написва дневника си „Ои никки“, който по същество представлява „Дневник на последните мигове от живота на Учителя“. — Бел.р. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.